

О. Є. Гарбера,
аспірант, Тернопільський державний технічний університет ім. І. Пулюя

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТУРИСТИЧНОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості інноваційної діяльності, репрезентовано нові її види, які використовуються в практиці внутрішнього і міжнародного туризму, та висвітлено основні стадії інноваційного процесу в туристичній індустрії України.

The features of innovative activity are considered in the article, the new their kinds which are used in practice of internal and external tourism are presented. The basic stages of innovative process in tourist industry of Ukraine are reflected.

Ключові слова: інновації в туристичній індустрії, класифікація інновацій, інноваційна діяльність, інноваційний процес.

ВСТУП

Вже не існує сумнівів щодо необхідності переходу туристично-рекреаційної індустрії України на інноваційну модель економічного розвитку. Практика доводить, що саме інноваційні зрушення на сучасному етапі розвитку галузі здатні забезпечити її конкурентоспроможність, підвищити якість послуг, забезпечити високі показники економічного росту.

Проте в Україні відсутні сприятливі умови для ефективного здійснення інновацій. На шляху їх масової реалізації постають перешкоди фінансового, правового та політичного характеру. Процеси створення нових інноваційних структур, які здатні реалізувати цілком комерційні проекти, мають стихійний характер [1].

Туризм як один з видів економічної діяльності характеризується швидким та динамічним розвитком. Кожного року кількість туристів збільшується на 5—7% та становить 700 млн туристів на рік. За темпами зростання доходів туристична індустрія випереджає такі галі промисловості, як автомобілебудування та нафтовидобування, адже, надходження від цього виду діяльності складають 500 млрд дол. щорічно. По прогнозам, до 2020 року доходи від туризму досягнуть 3 трлн дол. [3].

У туризмі зайнято близько 10% світових трудових ресурсів, що виробляє майже 10% світового валового продукту. На галузь припадає 7% світових інвестицій, 5% всіх податкових надходжень, 30% від обсягу послуг світової торгівлі, 11% світових споживчих витрат.

Туризм є одним з найважливіших чинників соціально-економічного розвитку України. На туристичну галузь припадає 20% зовнішньоторговельного обороту країни та 8% валового внутрішнього продукту.

На сьогодні ситуація, що склалась в туристичній індустрії України, практично неконкурентоспроможна на світовому ринку:

— застаріла матеріально-технічна база, яка потребує капітального ремонту, модернізації та функціональної реконструкції;

- брак сучасних засобів розміщення туристів;
- недостатній розвиток важливих складових туристичної інфраструктури — транспорту та зв'язку;
- недостатньо розвинена мережа закладів харчування та індустрії розваг;
- незадовільний стан пам'яток історії та культури;
- відсутність комплексної програми розвитку музейної справи;
- відсутність врегульованих містобудівельних принципів організації туристичної діяльності;
- недостатньо розроблені архітектурні принципи облаштування рекреаційних зон;
- незадовільне облаштування приміських зон й інфраструктури села для туриста;
- обмежене використання українських національних особливостей і традицій в будівництві туристичних зон та загальної інфраструктури;
- брак кваліфікованих спеціалістів з організації та розвитку внутрішнього і в'їзного туризму;
- орієнтування туристичних фірм на закордонні подорожі;
- досконало не вивчений туристично-екскурсійний потенціал України;
- відсутність активно функціонуючого туристично-інформаційного центру;
- екологічні проблеми і т.п.

Пожвавлення розвитку туризму в Україні та подолання негативних тенденцій можливе шляхом впровадження нововведень. Активізація використання інноваційного чинника призведе до створення конкурентоспроможної туристичної індустрії країни.

Вивченню інноваційних процесів у різних сферах економіки присвячено чимало наукових праць. На даному етапі над вдосконаленням інноваційної діяльності та вирішенням зазначених проблем плідно працюють вітчизняні учені, зокрема: О.І. Амоша, Ю.М. Бажал, В.М. Гейц, О.О. Лапко, Б.А. Маліцький, Л.І. Федулова.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Вивчення наукових праць, методичних розробок і практичних рекомендацій з проблематики розвитку туризму підтверджують, що проблеми розробки і втілення інновацій в туризмі досліджені недостатньо і це впливає на стан галузі. Тому позитивне вирішення цієї проблеми в туристичній індустрії України є особливо актуальним. У зв'язку з цим метою даної статті є висвітлення інноваційних процесів у туристичній індустрії і виявлення нових видів інновацій, які використовуються на практиці як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках туристичних послуг.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Закон України "Про інноваційну діяльність" визначає інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери; а інноваційну діяльність — як діяльність, що спрямована на вирішення і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [2].

До інновацій в туризмі слід відносити перш за все ті нововведення, які супроводжуються:

- відновленням і розвитком духовних та фізичних сил туристів;
- якісно новими змінами турпродукту;
- підвищенням ефективності функціонування інфраструктури туризму;
- збільшенням результативності управління стійким функціонуванням і розвитком туристичної сфери в країні;
- підвищенням ефективності процесів формування, позиціонування та споживання туристичних послуг;
- прогресивними змінами факторів виробництва (наприклад, скорочення терміну транспортування за рахунок впровадження нових швидкісних видів транспорту, поліпшення умов праці працівників туріндустрії, впровадження нових прогресивних методів (механізмів) перетворення факторів виробництва в послуги і т.п.);
- підсиленням іміджу і конкурентоздатності підприємств туріндустрії.

Нині найважливішою характеристикою інновації є її новизна, яка сприяє: збільшенню кількості потенційних споживачів (туристів); модифікації запитів споживача та розширенню функціональності турпродукту (спрямування не лише на туристів, а й на місцеве населення).

Слід розглянути основні принципи інновацій в туризмі, зокрема:

1. Принцип науковості. Він полягає у використанні наукових знань і методів для реалізації інновацій, які відповідають потребам туристів.
2. Принцип системності. Стратегія інноваційного розвитку туристичної галузі країни повинна враховувати фактори та умови, необхідні для задоволення потреб людини у відпочинку, ресурсні можливості регіону (економічні, фінансові, кадрові та ін.), соціальний вплив на суспільство, чинники зовнішнього середовища.
3. Принцип відповідності інновацій потребам туристів.
4. Принцип позитивного результату. Полягає він у запобіганні непродуманого створення і впровадження нововведень, які можуть бути небезпечними як для туриста, так і для біосфери та суспільства загалом.
5. Принцип іманентності інвестиційних процесів. Для проведення необхідних досліджень, розробки та матеріалізації інновацій використовуються відповідні ресурси, ефективність яких визначається ступенем важливості та масштабності нововведення. Після закінчення комерцій-

ної реалізації засоби повертаються інвестору і в подальшому знову можуть бути інвестовані в інноваційний процес.

6. Відповідність інноваційної діяльності та її результатів рівню розвитку суспільства. Нововведення, які для певного суспільства не відповідають конкретному етапу розвитку, не можуть принести користь та мати попит.

7. Принцип зв'язності. Інноваційний процес закінчується появою на ринку товару, який на певному етапі свого життєвого циклу повинен викликати потребу (стимулювати ідею) створення наступної інновації й забезпечити фінансову підтримку цього процесу.

8. Принцип безпеки. Будь-яка інновація повинна гарантувати безпеку людині та оточуючому середовищу. Організація процесу передбачає вірогідність нанесення шкоди та заходи з усунення негативних впливів.

На нашу думку, класифікувати інновації в туристичній індустрії слід наступним чином (табл. 1):

I. Продуктові інновації.

1. Створення нових туристичних продуктів. Сюди слід зарахувати такі інноваційні види туризму, як сільський (зелений), дачний, екологічний, пригодницький, діловий, підводний, круїзний, орнітологічний, експедиційний, "тюремний" і т.п.

2. Освоєння нових сегментів туристичного ринку. Це і території екстремального характеру (печери, гірські сходження, річкові сплави), і нові природні середовища (космос). Розвиток ринку може здійснюватись і за рахунок охоплення нової цільової аудиторії споживачів туристичних послуг.

3. Освоєння нових туристично-рекреаційних територій.

4. Залучення до туристичного сегменту нових видів ресурсів, у яких зростає питома вага особливого класу природно-антропогенних об'єктів (водосховищ, ставків, лісопарків та ін.); серйозно оцінюються перспективи техногенного, в т.ч. гірничопромислового (шахти, копальні, кар'єри) і фабрично-заводського туризму [8].

II. Управлінські інновації.

1. Нові методи реалізації маркетингового циклу в туризмі. Сюди слід зарахувати комплексне вивчення туристичного ринку: попиту, пропозиції, кон'юктури, прогнозування конкурентоспроможності туристичної послуги, розробку стратегії стимулювання збуту турпродукту, рекламної кампанії тощо.

2. Обґрунтування нових методів і форм управління суб'єктами туристично-рекреаційної діяльності.

3. Забезпечення державного та регіонального управління туристичною індустрією (розробка концепцій розвитку туризму на державному та регіональному рівнях).

III. Сервісні інновації.

1. Впровадження передових методів навчання, підготовки та перепідготовки працівників туристичного бізнесу.

2. Розробка інноваційних моделей розміщення трудових ресурсів у туризмі.

3. Впровадження національної моделі сервісного обслуговування, враховуючи культуру та звичаї туристично-рекреаційних зон.

IV. Технологічні інновації.

1. Впровадження комп'ютерних технологій в систему бронювання і резервування готелів, авіаквитків (Sabre, Amadeus, Galileo, Worldspan).

2. Розробка нових видів матеріально-технічного забезпечення туристичного обслуговування, покращення якості послуг (наприклад, оснащення готелів системою звукової пошти, електронною інформацією по телебаченню, супутниковим зв'язком, замкненою відеомережею, комп'ютерами, сучасними кондиціонерами тощо).

3. Нововведення в системі транспортного обслуговування, що будуть спрямовані на підвищення комфортності та скорочення часу трансферу туристів до курортної зони.

Таблиця 1. Класифікація інновацій у туристичній індустрії

4. Екологізація технологій обслуговування. Вона є обов'язковою в результаті зростання масштабів рекреаційно-природокористування і посилення негативного впливу туризму на стан природних комплексів.

У туристичній індустрії інноваційна діяльність розвивається за трьома основними напрямками:

1. Організаційні інновації, які пов'язані з розвитком підприємництва і туристичного бізнесу в системі та структурі управління, в тому числі реорганізацією, поглинанням конкуруючих суб'єктів на основі нової техніки та передових технологій, кадрової політики (оновлення та заміна кадрового складу, система підвищення кваліфікації, перепідготовка та стимулювання працівників), раціональної економічної та фінансової діяльності (впровадження нових форм обліку та звітності).

2. Маркетингові інновації, які дозволяють задовольнити потреби цільових споживачів, або привабити нових клієнтів.

3. Періодичні інновації, які спрямовані на зміну споживчих якостей туристичного продукту, його позиціонування на ринку.

Досліджуючи інноваційну діяльність в туристично-рекреаційній індустрії, слід звернути увагу на інноваційний процес — комплексний процес створення, поширення та використання нового практичного засобу (нововведення) для нової або для поліпшення задоволення уже відомої потреби людей; водночас це процес пов'язаний із запровадженням нововведення змін у тому соціальному й речовому середовищі, де здійснюється його життєвий цикл [7]. Інноваційний процес можна розглядати з різних позицій та з різним рівнем

деталізації: як паралельно-послідовне виконання науково-дослідної, науково-технічної, інноваційної, виробничої і маркетингової діяльності; у вигляді етапів життєвого циклу інновації від виникнення ідеї до її розробки і впровадження; як процес фінансування та інвестування розробки, впровадження і розповсюдження нового виду продукту чи послуги [4]. Тобто інноваційний процес передбачає створення і впровадження різного роду новацій: технологій, товарів і послуг, виробничих, організаційних, фінансових рішень.

Інноваційний процес включає в себе реалізацію інвестицій, у ході яких поєднуються наука, техніка, економіка, підприємництво, управління [5] та здійснюється за такими основними етапами (рис. 1):

I Етап. Виявлення потреби в інновації.

У туристичній індустрії початок інноваційного процесу розпочинається з виявленням потреби в інноваціях.

II Етап. Зародження інновації, виникнення ідеї.

На цій стадії виникає ідея про відкриття нового напрямку (території) подорожей, створення досі не баченої туристичної послуги або вдосконалення вже існуючої, впровадження сучасних видів технологій та комунікацій. Відбувається проведення маркетингового дослідження ринку, аналіз реальних витрат на розробку та реалізацію інновації, дається оцінка економічної ефективності на основі прогнозованих доходів та витрат.

III Етап. Розробка ідеї.

Після оформлення ідеї майбутнього продукту вивчаються можливості втілення ідей в життя, здійснюється пошук та відбір постачальників і партнерів, планування ос-

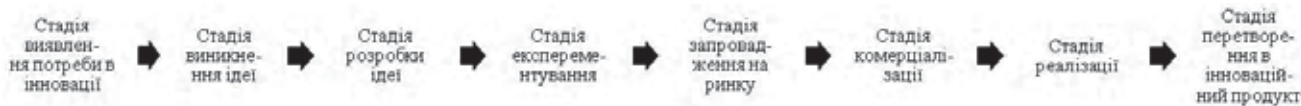

Рис. 1. Стадії інноваційного процесу

новних та допоміжних послуг, транспортування, медичного страхування, попередня економічна та цінова політика.

IV Етап. Впровадження у виробництво, експеримент.

На цьому етапі відбувається впровадження турпродукту, розробка технологічної документації, навчання персоналу та його мотивація. Проводиться експериментальна перевірка продукту (презентація, пробні продажі, оцінка попиту і конкуренції).

V Етап. Комерціалізація та дифузія.

Ця стадія включає комплекс заходів, спрямованих на просування турпродукту на ринку, реалізацію та комерціалізацію (проведення пропагандистських і рекламних акцій, прямий маркетинг, стимулювання збуту, паблік рілейшн).

VI Етап. Реалізація інновації.

На цьому етапі формується система управління виробництвом та збутом.

VII Етап. Перетворення в інноваційний продукт.

На цій стадії закінчується інноваційний цикл.

Великий вплив на інноваційні процеси в туризмі мають різноманітні чинники, зокрема:

- нові напрями розвитку науки і техніки, поява нових технологій;

- економічна і політична ситуація в країнах світу;

- нововведення міжнародних організацій, правила економічних взаємовідносин, нові форми співпраці, стратегічні рішення, прийняті міжнародними та регіональними туристичними організаціями, нові знання про туристичні ресурси в різних кутках світу;

- державні закони та правові акти, які визначають економічні і політичні принципи функціонування туристичних підприємств, розробка державних концепцій розвитку туризму, прийняття нових нормативно-правових актів з соціально-економічних питань;

- зміна ситуації на ринку туристичних послуг: поява нових туристичних маршрутів, невідповідність запропонованих послуг запитам туристів, зміна структури попиту, поява нових вимог до якості туристичного продукту зі сторони споживача;

- впровадження інновацій в діяльність виробничих підприємств, які тісно пов'язані з туристичним бізнесом (транспортні компанії, готелі, оздоровчі заклади, засоби зв'язку та ін);

- прагнення туристичних компаній закріпитись на ринку, боротьба за виживання;

- непередбачені події: екологічні та техногенні катастрофи та ін.

Отже, на впровадження інновацій в туризмі має значний вплив економічна ситуація в країні, соціальне становище суспільства, національне законодавство, а також міжурядові та міжнародні угоди. Тому передумови та причини появи інновацій в туристичній діяльності в кожній країні відрізняються та мають свою специфіку.

ВИСНОВКИ

Отже, інноваційний процес — це комплексний процес створення, поширення та використання нового практичного засобу (нововведення) для нової або для поліпшення задоволення уже відомої потреби людей; водночас це процес пов'язаних із запровадженням нововведення змін у тому соціальному й речовому середовищі, де здійснюється його життєвий цикл [7].

Інноваційна діяльність у сфері туризму спрямовується на створення нового або зміну існуючого продукту, на

вдосконалення транспортних, готельних та інших послуг, освоєння нових ринків, впровадження передових інформаційних та телекомунікаційних технологій і сучасних форм організаційно-управлінської діяльності.

Туристична діяльність — це не лише надання послуг з організації подорожей, але й джерело надходжень до бюджету країни. Основними завданнями держави є:

1. Визначення та розробка принципів політики в сфері туризму, програм їх реалізації, механізму контролю і дослідження результатів діяльності (організація статистики, відомчих досліджень).

2. Розробка і прийняття комплексу законодавчих актів і розпоряджень, що забезпечуватимуть сприятливе правове середовище для розвитку інноваційної діяльності в туризмі.

3. Формування в Україні системи взаємодіючих та взаємодоповнюючих інноваційних структур (інноваційні центри, технопарки, технополіси, центри оцінки технологій, агентства з трансферу технологій, бізнес центри, бюро патентного та юридичного захисту, інтелектуальної власності, бюро незалежної експертної оцінки проєктів, відділи маркетингу і реклами продукції, центри міжнародного зв'язку й телекомунікацій, лізингові й транспортні компанії, центри підготовки й підвищення кваліфікації працівників турбізнесу та ін.).

4. Формування в Україні системи взаємозв'язаних фінансових інститутів, призначених для фінансування інфраструктури інноваційної діяльності й інноваційних проєктів в галузі туризму та рекреації.

5. Проведення комплексних досліджень з підвищення ефективності діяльності туристичних підприємств на основі сучасних інформаційних технологій, автоматизованих систем управління різного призначення.

6. Створення методів і засобів, які забезпечуватимуть раціональне використання природних ресурсів, охорону навколишнього середовища від забруднення.

Література:

1. Космидайло І.В. Проблеми інноваційного розвитку в Україні та шляхи їх вирішення // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — № 2(68). — С. 20.

2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року № 40-IV: zakon1.rada.gov.ua.

3. Л.И.Бороденко. Улучшение качества гостиничных услуг // Культура народов Причерноморья. — 2002. — № 34. — С. 191.

4. Лепейко Т.І., Коюда В.О., Лукашов С.В. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник. — Харків: ВД "ІНЖЕК", 2005. — С. 36.

5. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. — Львів: Вид.центр ЛНУ ім. Франка, 2001. — С. 28.

6. Інноваційні процеси економічного розвитку: Вітчизняний та зарубіжний досвід // Тези доповідей Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів. — Тернопіль: ТНЕУ, 2007.

7. Федулова Л.І. "Інноваційна економіка". — Київ: Либідь, 2006. — С. 47.

8. Бизнес в режиме реального времени. Туристическая информационно-поисковая система Туры.ру. — М., 2006. — 148 с.

9. Новиков В.С. "Инновации в туризме". — М.: ИЦ "Академия", 2007. — 208 с.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2009 р.